

KURUMSAL İKTİSAT*

Yazan: Warren J. Samuels

Çeviri: İstiklal Yaşar Vural#

Abdülkerim Çalışkan*

1. TARİHSEL AÇIDAN GENEL DURUM

Kurumsal iktisat, hem kurumsal iktisat hem de neoklasik iktisat alanlarında çalışan John Maurice Clark gibi değişik fikir ve sistemleri birleştiren bazı kişilerin de aralarında bulunduğu Wesley C. Mitchell, John R. Commons ve Thorstein Veblen'in çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır (Gruchy 1947; Meyhew 1987)¹. Kurumsal iktisadın en az üç yönü vardır: Kurumsal iktisat bir bilgi birikimi, problem çözmede bir yaklaşım ve bir protesto hareketidir. Kurumsal iktisatçılar hem ortodoks neoklasik iktisadı hem de radikal marksist iktisadı eleştirirler ve olumlu bir şekilde kendi fikirlerini geliştirirler. Bu durum kurumsal iktisat içinde gerilimlere yol açmaktadır: Öncelikle, bazı kurumsal iktisatçılar kendi çalışmalarını neoklasik iktisatçıların çalışmalarını tamamlayıcı olarak görürlerken diğerleri her ikisinin de birbirlerine zıt olduklarına inanırlar; ikincisi, bazıları eleştiri üzerinde dururken diğerleri kurumsal iktisat teorisinin külliyatını üretmenin önemini belirtmektedirler ve son olarak, kurumsal iktisatçılar kendi aralarında da kendi fikirlerini farklı doğrultu boyunca geliştirmeye çabalamaktadırlar. Bu durum, kurumsal iktisatçıları temelde olumsuz bir tavırda oldukları eleştirisine - bu eleştirinin yanlışlığı aşağıda gösterilecektir- maruz bırakmaktadır. Kurumsal iktisatçıların üç yönü ve kendi aralarındaki iç bölünmeleri akabinde incelenecektir.

* . David Greenway, Michael Bleanay and Ian Steward (ed), **Companion to Contemporary Economic Thought**, London: Routledge.

Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹. Temel kurumsalcı yayın 1991'de 25 yıldır yayında olan Journal of Economic Issues'dur. Bunun yanısıra daha geniş bir materyal kaynağı olarak Samuels (1988a)'ya bakınız.

Bilgi Külliyyatı

Kurumsal iktisatçılar kendi çalışmalarının bir bilgi külliyyatı oluşturduğunu kabul etmektedirler. Kurumsal iktisatçıların kendi alanlarını tanımlarken ortaya koydukları temel problem, belirlenen bir sistem içerisinde yalnızca kaynakların tahsisi, gelir dağılımı ve fiyatların, istihdamın, çıktıların ve gelirlerin toplam seviyelerinin belirlenmesi değil; bir bütün olarak kurumların evrimi ve ekonominin kontrolüdür. Kurumsal iktisatçılar, neoklasik iktisatçıların başvurduklarından daha geniş bir değişken alanı ve daha uzun bir muhakeme zinciri ile bu problemlere yaklaşmaktadırlar. Temel farklılık onları daha geniş bir değişken alanı üzerinde çalışmaya yönelten kontrol sorunu ve temel kurumlardır. Kurumsal iktisatçılar (a) ekonominin piyasadan daha fazla bir alanı kapsadığını ve (b) işlevsel tahsis mekanizmasının başka bir şeyle ilgisi olmayan saf bir kavramsal piyasa değil ama gerçek piyasa yoluyla şekillenen ve işleyen kurumlar veya iktidar yapısı olduğunu iddia ederler. Bu nedenle kurumların gelişimini ve ekonominin kontrolünü idare eden ve piyasanın var olduğu dereceye kadar piyasanın kurumsal örgütlerini zorlayan faal kuvvetler üzerinde dikkatlerini toplarlar. Dolayısıyla, onların ortodoks ve marksist kardeşleri ile kıyaslandığında, kurumsal iktisatçılar oldukça farklı ekonomi ve ekonomik işlerle ilgili kavramlara sahiptirler. Yine de onlar kendi teorilerinin bütünlüğü içinde bir bilgi külliyyatı üretmeye çalışmaktadırlar.

Problem Çözümü

Kurumsal iktisatçılar, kendi çalışmalarının problemlerin çözümünü desteklemek için oluşturulan politika analizi teknikleri, kavrayış ve bilgileri de içeren uygulamadaki problemlerin süregelen çözümleri için bir yaklaşımı da oluşturduğuna inanırlar. Bu açıdan bakıldığında her ne kadar kurumsal iktisat yaklaşımı, genellikle, daha az mekanik bir şekilde kullanılan geniş ölçekli politika değişkenleri sağlarsa da kurumsal iktisatçılar en azından politika konularına uygun bir şekilde kendi çalışmalarını kısmen yönlendiren diğer ekonomistlerden çok fazla farklı değildirler.

Protesto Hareketi

Kurumsal iktisatçılar hem kurulu piyasa ekonomisine hem de mevcut kurumsal düzenlemelere çok yakın bir şekilde bağlı olarak gördükleri ortodoks teorinin mevcut yapısına karşı bir protesto hareketi yürütmektedirler. Kurumsal iktisatçılar, kurumların mevcut şeklinin ya ister istemez yada kesin bir şekilde batı tipi ekonomi sistemi olduğunu kabul etmeğe istekli değildirler. Onlara göre mevcut kurumsal düzenlemelere, özellikle onların hiyerarşik yapılarından dolayı, yalnızca varlar diye imtiyazlı bir statü vermek için hiçbir sebep yoktur.

Kurumsal iktisatçılar eleştiri yapmaya eğilimlidirler. Kurumsal iktisatçılar, neoklasik ortodoksluğun mekanik pozitivizmini ve neoklasik ortodoks anlayışın insan doğası düşüncesini veya insan doğasını biçimlendirme tarzını eleştirirler. Onlar, neoklasik görüşte iktidar düşüncesinin yer almamasını da eleştirirler. Kurumsal iktisatçılar, kesin, dengeli ve optimal çözümler arayan neoklasik uygulamaları eleştirirler ve onların yerine uyum işlemleri süreci ile ekonomide fiilen çalışma halinde olan güçlerin incelenmesi üzerinde dururlar. Kurumsal iktisatçılar, "optimal" çözümlere varmayı hedefleyen ve kesin, normatif önermeler halinde var olduğu varsayılan düzenlemelerin veya mevcut kurumsal düzenlemeleri uygulayan teorilerin ve bu teorilerin düzenlenmesinin tenkitçisidirler.

Kurumsal iktisatçılar, özellikle, ideolojik bir şekilde kullanım için hassas olan ve gerçekçi bulunmayan metodolojik bireycilik ile bilgi, rekabet ve rasyonellik varsayımlarının mekanik uygulamasının tenkitçisidirler. Onlar, temel iktisadi konularda devletin ekonomik rolünün geleneksel ele alınış tarzını, özellikle, eleştirirler. Ancak, burada önemli olan husus şudur: kurumsal iktisatçılar eleştirmekten daha fazlasını yapmışlardır. Onlar hem bu bakımdan hem de ekonominin tüm temel alanlarında gerek teorik ve gerekse deneysel açılardan alternatif analiz yolları geliştirmektedirler.

Neoklasik iktisat kurumsal iktisatçılar tarafından eleştirilen ne tek şeydir ne de kurumsal iktisat ile aykırı olan tek önemli ekoldür. Bu durum Marksist iktisat için de geçerlidir. Kurumsal iktisatçılar Marksistlerle, iktidarın önemli olması, sistematik değişimin ekonominin kendi içinde düşünülmesi gerektiği, metodolojik kolektivizmin metodolojik bireyciliğe ilave edilmesi gerektiği, ekonominin (ve politikanın) insan eliyle yapılan bir şey

olduğu ve reformlara tabi olduğu ve kitlelerin, meselâ işçi sınıfının, çıkarlarının ekonomi içerisinde yer alması gerektiği aksi halde bu sınıfın dışlanacağı veya egemen sınıfların önemi açık bir şekilde belirtilmezse dolaylı yoldan işçi sınıfının çıkarlarının görmezlikten gelineceği konularında hemfikirdirler.

Ancak, kurumsal iktisatçılar, marksistlerin ekonomik sınıf kavramı (üstyapı ve kurum kavramlarına bağlı olan), ekonomik transformasyonun ereksel (teleolojik) diyalektik-materyalist kavramı (kurumsal iktisatçıların ereksel olmayan darvinci evrim kavramından farklı olarak), onların devrime verdikleri tipik önem (sistemik reform ve mevcut sistem içindeki reform anlayışından farklı olarak) ve devletin ekonomik rolü ile değer teorisini dar bir şekilde ele alma tarzları açısından marksist ekonomistleri, genellikle, eleştirirler.

Kurumsal iktisatçılar kendi aralarında belirli bir ölçüde bölünmüşlerdir. Bu bölünmüşlükte bazıları Commons'ın liderliğini takip ederlerken diğerleri Clarence E. Ayres ve Veblen'in çalışmalarını izlemektedirler. Aralarındaki farklılıklar çok yönlü ve komplekstir. Ancak, Kurumsal iktisatçılar değer teorisi konusundaki farklı yaklaşımları üzerinde önemle durma eğilimindedirler. Veblen-Ayres geleneği teknoloji ve sanayileşmeyi değerin hem harekete geçirici gücü hem de kaynağı olarak görür. Teknolojinin değerlerin kaynağı olması insanoğluna daha fazla üretme imkânı sağlaması ve daha fazla üretimi teşvik eden herhangi bir şeyin tek başına değerli olması -hiyerarşik kurumlar tarafından engel olunan bir sonuç- anlamındadır. Onların görüşüne göre, kurumlar yeni teknolojilerin ortaya koyulmasını ve yeni örgütsel düzenlemeleri engelleyerek tutucu bir güç oluştururlar. Bu, en azından, belirli bir ölçüde, istihza ifade eder. Zira kurumsal iktisatçılar bir düşünce okulu olarak kurumların önemi üzerinde dururlarken kurumları kötülemektedirler. Onlara göre kurumların önemi onların olumsuz bir nitelik taşımalarıdır (Neale 1987).

Commons geleneği ise ekonomik performansı, kurumları ve teknolojiyi de içeren tüm faktör ve kuvvetler grubunun ürünü olarak görür. Kurumlar teknolojik alternatifler arasında tercih tarzı olarak görülürler. Onların görüşüne göre, değerin önemi, idareye yardım eden ve iktidarın kullanımını ve iktidara ulaşma hakkını elinde tutan, yani kimlerin çıkarlarının göz önünde tutulacağını ve bu çıkarların zamanını belirleyen, mevcut hukuk ve ahlak kurallarının belirlenmesinde bulunulabilir. Bu açıdan bakıldığında, diğerlerinde olduğu gibi, kurumsal iktisat yaklaşımının iki kolu kendi aralarında oldukça farklı ama neoklasik iktisadın temel görüşlerinden daha da farklı bir konuya sahiptirler. Zira

neoklasik iktisadın değer teorisi ekonomik malların göreceli fiyatları üzerinde önemle durur. Ancak, başka aıllardan bakıldığında, bütün kurumsal iktisatıllar ekonominin, gereğe uygun ve anlamlı kavramları; sosyal değişimi, sosyal kontrolü, kollektif eylemi, teknoloji teorilerini, sanayileşme işlemini ve soyut bir mekanizmadan ziyade kurumsal bir kompleks olarak piyasa ekonomisini kavraması gerektiğini öne sürerler.

2. METODOLOJİK YÖNELİM

Heterodoks düşünce okullarında sıklıkla rastlanıldığı gibi, kurumsal iktisatıllar metodoloji ile ilgili düşüncelere fazla önem vermektelerdir (Samuels 1980; Mirowski 1987; Samuels and Tool 1989 b).

1- Kurumsal iktisatıllar kavrayışa (Verstehen) geleceği tahmin etmenin üzerinde bir önem verirler.

2- Kurumsal iktisatıllar bir model erevesinde tahmin etme yerine reel geleceği tahmin etmenin sınırları üzerinde radikal bir kararlılık ile durmaktadırlar.

3- Kurumsal iktisatıllar ekonomik teoriyi önsel ve formel tmdengelimcilik yerine tümdengelim ve tümevarım metodlarının kaınılmaz bir harmanı olarak ele alırlar.

4- Kurumsal iktisatıllar ekonomiye statik bir makineden daha ziyade organik, sistematik ve evrimci bir bütün olarak yaklaşırlar.

5- Kurumsal iktisatıllar, entellektüel bilim-kurgu ve bulmaca zme yaklaşımı karşısında bazı konularda problem zmede uygun bir temel olmak üzere pragmatizm ve enstrmentalizme önem verir.

6- Kurumsal iktisatıllar ekonomik teorideki normatif unsurların - bilhassa devletin ekonomik rolü ve politikasını sorgulamak ile alakalı teorilerin uygulamalarıyla ilgili olan ve özellikle statükonun toplumsal durumu ile ilişkili olan- kaınılmaz bir şekilde varlığını vurgular. Onlar, kimin ıkarının göz önünde tutulacağı ile ilgili ayırıcı ve sıklıkla ima olunan normatif öncüllerin rolü üzerinde önemle dururlar.

7- Kurumsal iktisatıllar, değerleri ima olunan veya şaşırtıcı bir tarzda ele almaktan daha ziyade anlaşılır yapma ve eleştiriye konu oluşturma iddiasındadırlar. Bir yanda, ciddi ve

bilgi kuramı (epistemoloji) açısından karmaşık uygulamalardan kaçınıp görünüşte sınırlı ancak pareto optimalı şeklinde seçici kuralcılığı uygularlarken; diğer yandan, pozitivist gibi görünen uygulamaları reddederler.

8- Kurumsal iktisatçılar Newton'cu fiziğin ekonomi için orijinal bir model olarak kullanılmasını eleştirirler.

9- Kurumsal iktisatçılar, sınırlı nedensel izahlardan örnek modeller oluşturmayı gerekli görürler (Wilber ve Harrison 1978).

10- Kurumsal iktisatçılar ya tek başına metodolojik kolektivizme veya kuvvetlendirilmiş ve ideolojik olmayan metodolojik bireyciliği bir araya getiren metodolojik kolektivizme önem verirler. Ancak, tek başına son söylenen üzerinde vurgu yapmazlar (Hodgson 1988)

Ekonomi pratiği konusunda kurumsal iktisatçılar aşağıdaki kanaatlere sahiptirler:

1- Kurumsal iktisatçılar tek yönlü neden ve sonuç ilişkisi yerine açık ve kümülatif neden-sonuç ilişkisini savunurlar.

2- Kurumsal iktisatçılar, bir olay veya sınırlı bir varsayım ve/veya ideoloji olarak rasyonelliğin sınırları üzerinde dururlar (Jensen 1987; Hodgson 1988).

3- Kurumsal iktisatçılar, özellikle kesinlik ve tutarlılık açısından, belirli ve ihtimale dayanan optimal denge çözümleri hakkındaki neoklasik incelemelerin sınırları üzerinde önemle dururlar.

4- Kurumsal iktisatçılar, önceden belirlenen düzen, önceden uzlaştırılan veya önsel (a priori) bazı kavramların çerçevesindeki dengenin teknik-formel şartlarından daha ziyade faaliyet halindeki kuvvet ve faktörler ile kurumsal uyum ve değişim işlemlerini içeren uyum işlemlerinin incelenmesini savunurlar. (Bush 1987);

Iktisadî düşünceler tarihi çalışmaları ile ilgili olarak aşağıdaki konular üzerinde dururlar:

1- Gerçeğe dayandığı kadar inançlara veya söylem tarzına, bir anlamlar sistemine de dayanan ekonomik fikirler.

2- Fikirlerin geliştirilmesinde disiplinler içerisinde faaliyet gösteren filtreleme mekanizması aracı olarak ideoloji ve iktidar yapısının çalışma tarzı.

3- Ekonomik teori ve politikası temelinde önemli, dolaylı ve gereksizce tekrarlanan (tutolojik) ifadeler.

4- Mevcut etkili düşünce okullarını ve düzenlemeleri övmeyen bir tarzda metodolojik araştırmalar ve ekonomi tarihi uygulaması.

5- Bilgi, sosyal kontrol ve ruhsal bir merhem olarak (statükoyu tutarlı, düzenli ve uyumlu bir şekilde yorumlama yoluyla zihinleri rahatlatan) ekonomi.

6- 20. yüzyıl ekonomisinin gelişiminin sosyolojik izahları.

7- Lisanın anlam ile olan ilişkisi.

8- Genel kavramların uygulamada daha fazla ayırıcı tanımlamaya nasıl imkan vereceği veya ihtiyaç göstereceği.

3. İKTİDAR

Bütün kurumsal iktisatçılar için teknoloji, sistematik evrim ve ekonomik performansta temel bir güçtür. Veblen-Ayres geleneğini izleyenler için, teknoloji temel bir güçten daha fazla birşeydir; o, bir mecburiyettir. Onlar için teknoloji, endüstrileşme işleminin çekirdeği olduğu kadar değerlerin kaynağı ve ekonomik gelişmede anahtar olan ve ilerici bir güçtür (Tool 1977; Rutherford 1981; Lower 1987). Commons geleneğini takip edenler için teknoloji daha az önemde bir zorunluluktur ama daha az önemde temel bir güç değildir. Onlara göre, teknoloji üretim kapasitelerini, verimliliği, etkinliği ve örgütlenmeyi etkiler. Ancak, organizasyon ve üretim yönetiminin alternatif yollarını da meydana getirir (Melman 1975). Bu nedenle, teknoloji ile ilgili bazı zorunlu yönler varken; teknoloji seçimi, çeşitli ekonomik aktörlerin ayrı ayrı kendi amaçları için onu kullanma teşebbüsleri nedeniyle iktidar oyununa konudur (Klein 1974; Strassmann 1974; Samuels 1977).

Bütün kurumsal iktisatçılar ekonomiyi bir iktidar sistemi olarak kavrarlar (Samuels 1979; Samuels ve Tool 1989a, c). İşbirliği, uyum ve ticaretten kazanılanların tüketimi gibi yönleri inkar etmeksizin iktidar oyunu ve mücadele işlemleri ve elemanları üzerinde

dururlar. Örneğin, kurumsal iktisatçılar iktidar yapısının (kanuni haklar dahil) kimlerin çıkarlarının hesaba katılacağını belirlediğini savunmaktadırlar. Kurumsal iktisatçılar, Pareto-optimal çözümlerin, yetki ve hakların yapılarına özgün olduğunu belirtmektedirler. Onların iddialarına göre problemler için özgün optimal çözümler arama çabaları, kaçınılmaz bir şekilde, geçmiş olaylarla ve kimlerin çıkarlarının göz önüne alınacağı ile ilgili, muhtemel varsayımlara yol açmaktadır. Neoklasik iktisatçılar birbirine etki eden faktörlerin optimizasyonunu belirlemeye çalışırken kurumsal iktisatçılar bunu reddetmemekle birlikte optimizasyonun meydana geleceği işlemleri ve hangi yollarla gerçek anlamda optimal sonuçların gerçekleşeceğini de incelemektedirler.

Yukarıda da belirtildiği gibi kurumsal iktisatçılara göre temel ekonomik problem organizasyon ve ekonominin kontrolü, yani iktidar yapısının reformudur. Kurumsal iktisatçılar bir bütün olarak ekonomiyi ve kanuni haklar, mülkiyet, sözleşme ve iktidar ile ilgili olarak şirketleri incelemektedirler. Onlara göre iktidar güç içerir (Eichner 1987) ancak iktidar firmaların fiyatlar üzerindeki kontrol aracı olması nedeniyle gücün ötesinde aşkın bir olaydır. Daha doğrusu, kurumsal iktisat, kaynakların ve gelirin dağılımında, istihdamda ve reel gelirin belirlenmesinde kimlerin çıkarlarının gözönüne alınacağını belirleyerek ekonomide katılım açısından iktidarı merkezî bir yere yerleştirir. Kurumsal iktisatçılar için ekonomi karar verme işlemi veya ihtiyarî bir işlemdir (Tool 1979). Bu işlemde bireysel ekonomik aktörler ve alt gruplar, bu sebepten, daha avantajlı bir yer ve performans sonuçları ararlar. Bu işlem nötür bir mekanizma değildir.

Ekonomi piyasadan daha fazla bir şeydir. Ekonomi, piyasa sonuçlarını oluşturan, piyasayı meydana getiren ve piyasanın işlemlerini sağlayan kurumlardır. Bu nedenle, piyasa önemli ölçüde kurumların reformu yoluyla ekonominin kontrolünü ve örgütleri yöneten kuvvetlere tabidir. Ekonominin kontrolünde çözülmesi güç olan durum iktidar ve iktidar oyunudur. Iktidar kaçınılmazdır ve ekonomik sistem için hakikaten önemlidir. Kurumsal iktisatçılara göre hayali ve nazari kavramsal piyasalar konusundaki analizler kurulu piyasaların gerçekte nasıl faaliyette buldukları yolundaki analizlerden ayrılmalıdır.

Bu nedenle, kurumsal iktisat bir kontrol ve değişim modeli olarak kurumların faaliyetlerinin ve kurumsal uyumun analizini içeren bir sosyal değişim ve kontrol teorisidir. Kurumsal iktisatçılar devlet konusunda olduğu kadar şirket sistemleri, tüzel

kişilikler ve özel mülkiyet konularında da incelemelerde bulunmuşlardır. Bu konuların tümünde, optimal çözümlerin belirli bir iktidar yapısı olduğu şeklindeki kurumsal iktisat argümanı neoklasik teorinin önemli ama genellikle ihmal edilen bir yönü üzerinde durur. Kurumsal iktisatçılar da iktidarı, iktidar yapısını ve optimalitenin teknik koşullarından bağımsız olarak iktidar oyununu incelerler. Kurumsal iktisatçılar, ampirik delillere dayanarak; meselâ, mülkiyet ve öteki hakların insanlardan daha değerli olduğu ve onlara hibe edildiği ve/veya ya ekonominin dışında geliştiği veya varsayıma dayanan optimalite (fayda-maliyet) uslaması ile belirlendiği şeklindeki tuzaklardan kaçınırlar.

Kurumsal iktisatçıların görüşlerine göre formel neoklasik teori tarafından iktidarın görmezlikten gelinmesi, fiilen, iktidarın uygulamaları ve değişimi ile ilgili mevcut yapının meşru kılınmasına hizmet etmektedir. Bu meşrulaştırma, kısmen, firmalar ve diğer ekonomik aktörler tarafından yapılan marjinal düzenlemeleri zorunlu olmayan düzenlemeler şeklinde kabul edilerek yapılmaktadır.

4. KURUMSAL MIKROEKONOMI

Kurumsal iktisadın temel varsayımlarından birisi de kaynakların tahsisini salt piyasanın fonksiyonu olarak kabul etmemesidir. Kaynakların tahsisi, piyasa yoluyla işleyen ve oluşan iktidar yapısının bir fonksiyonudur. Diğer konularda hemfikir olmamalarına karşın, bu önerme bütün kurumsal iktisatçıların üzerinde ittifak ettikleri bir konudur. Kaynak tahsisinin piyasa arz ve talebi çerçevesinde incelenebileceğini kabul ederler. Ancak arz ve talebin kendilerinin de, kısmen, birilerinin çıkarlarının korunması için hükümetin bir araç olarak kullanımının bir fonksiyonu olan iktidar yapısının (örneğin hakların) bir fonksiyonu olduğunu savunurlar. Bu nedenle kaynakların tahsisi yazı tahtası üzerindeki iki eğri veya fonksiyondan ibaret değildir. Ancak, onlar vasıtasıyla işleyen ve meydana gelen kuvvetlerle ilgili olan bir konudur. Bir cümleyle söylersek, kaynakların tahsisi iktidarın bir fonksiyonudur.

Aynı durum, tarafsız ve "doğal" piyasaların bir fonksiyonu olmayan ancak piyasalarda ve özellikle piyasa yoluyla işleyen ve oluşan kurumlarda iktidar uygulamalarının bir fonksiyonu olan gelir dağılımında da geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında, gelir dağılımının iktidarın bir fonksiyonu olduğu ve iktidarın gelir dağılımının bir fonksiyonu olduğu varsayımlarının her ikisi de doğrudur.

Bu nedenle reklamcılık, gelenek, alışkanlık ve özellikle kişilerin kendi çıkarlarının ve tercihlerinin bileşimini belirleyen statü rekabeti şeklindeki toplumsallaşma ve bireyselleşme etkilerinin incelenmesini savunmaktadırlar. Kurumsal iktisatçılar, kişiler arasındaki tercihleri tespit eden ve bu yolla kimlerin çıkarlarının hesaba katılacağını belirleyen iktidar yapısının üretimi ile ilgili olan kuvvetleri incelerler. Bu konuda da sıklıkla kültür, kültürel açıdan toplumsallaşma (enculturation) ve kültürel değişme üzerine eğilirler. Bu suretle değerlerin iktidardan kaynaklandığı ve iktidarın da değerlerden kaynaklandığı savlarının doğruluğunu ortaya koyan kompleks işlemler üzerinde odaklanmak eğilimindedirler. (Hodgson, 1988).

Kurumsal iktisatçılara göre iktidar, yalnızca bir değer sorunu olmayıp yapısal faktörlerin bir topluluğudur. Benzer bir şekilde, kıymet biçme, fiyattan ve piyasa güçlerinin bir ürünü olmaktan daha ötede bir anlama sahiptir: Piyasayı kapsayan ancak piyasanın ötesine yayılan ekonomi, bir bütün olarak değerlerle ilgili işlemleri de kapsamaktadır. Değerler, neoklasik değer teorisinde olduğu gibi mevcut fırsat koşullarında yapılan tercihler yoluyla ifade edilir ancak bunun yanısıra iktidar yapısı dinamikleri ve fırsat koşulları yapısının oluşumundaki iktidar oyunu yoluyla da ifade edilir. Bu nedenle tahsis etme, dar anlamıyla düşünülürse, piyasanın ötesinde bir fonksiyondur ve ekonominin kontrolü ve örgütlenme sisteminin tümü ile ilgili bir konudur. Ayrıca, değerler kavramı yalnızca mal ve faktör fiyatları şeklinde değil ama mevcut hukuk kurallarının ve ekonomide karar verebilme yetkisinin uygulaması ve katılımı yönlendiren moral değerler şeklinde ifade edilebilir. Bu nedenle kurumsal iktisatın değer kavramı, fiyatın ötesinde, değiştirilemez bir şekilde var olduğunu ve piyasa fiyatlarının oluşumunu, kısmen, yönlendirerek ekonominin işleyişini etkilediğini varsaydıkları sosyal değerleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanır (Tool, 1986).

Kurumsal iktisatçılar geçen yüzyıl boyunca batı ekonomik sisteminin gerçekleştirdiği en önemli transformasyon olduğunu sandıkları şeyler -yani şirket sisteminin gelişmesinin ve onunla birlikte merkezi, özel veya özel-kamusal sektör planlamasının ortaya çıkışı - üzerinde de araştırma yapmaktadırlar. Bu sistemde fiyatlar, hedeflenen kâr ve/veya kâr bütçesi teknikleri yoluyla, bazen de optimal kontrol teorisinin oldukça sofistike formlarını kullanarak oluşmakta ve yönetilmektedir. Kurumsal iktisatçıların, daha az rekabetin gerçekleştiği bölge ile daha fazla rekabetin gerçekleştiği bölge sınırında var olduğunu

varsaydıkları ekonominin oligopole sahip olan kısmındaki firmalar fiyatların alıcısı olmaktan ziyade fiyatların oluşturucusudurlar. (Samels and Tool, 1989).

Bu nedenle kurumsal iktisatçılar yapısal anlamda girdi ve mal piyasalarını incelemek gereğini duyarlar. Bu hem üretim ve tüketim için (Hamilton 1987; Stevenson 1987) hem de oligopol merkez ile parçalara veya katmanlara ayrılmış iş piyasaları için de doğrudur. Firmaların kendisini ele alırsak şirketler de yapısal bir fenomendir. Örneğin, kurumsal iktisatçılar, basit kâr maksimizasyonu hipotezini hoş karşılamazken daha kompleks olanı (tatmin, piyasa payı, yönetsel süre, kazançlar gibi konuları da içeren) tercih ederek; formel bir kategori olarak kâr maksimizasyonundan daha önemli olan şeyin, kâr maksimizasyonunun şirketlerde karar alanlar için içerdiği anlamın temelini oluşturan işlem olduğunu önemle belirtirler.

5. KURUMSAL MAKROEKONOMİ

Kurumsal makroekonomi, kısmen, kurumsal mikroekonomiyi takip eder ve keynezyen sonrası makroekonomiye benzer; ekonomik performans -gelir seviyesi, çıktılar, istihdam ve fiyatlar- iktidarın bir fonksiyonudur. Kurumsal iktisatçılar fiyat mekanizmasının Neo-Walrascı piyasa açıklığı (market clearing) tarzında çalışmayacağı düşüncesindedirler. Kurumsal iktisatçılar fiyatlandırma ve diğer makroekonomik konular açısından oligopol merkez ile rekabetçi çevre arasındaki farklılığı belirtmeyi gerekli görmektedirler. Gelir ve servetin dağılımının makroekonomik performansı etkilediğini ve gelir ile servetin dağılımı üzerinde yapılacak mücadelenin hem enflasyona hem de stagflasyona neden olacağını iddia etmektedirler. İşgücünün yüksek fiyat talebi ile pazarlanamamasını veya sermaye ikamesine neden olduğunu inkar etmeselerde iş piyasalarının makroekonomik performansının, öncelikle, yapısal veya bölümlerle ilgili özelliklerini, ikinci olarakta işgücü talebinin (ve dolayısıyla istihdam ve işsizliğin) işgücünün göreceli fiyatından daha ziyade en son çıktının (ve en son çıktının efektif talebinin) bir fonksiyonu olması durumunu yansıttığını iddia ederler. Hükümetin makroekonomik politikasının tam istihdam veya bu konu ile alakalı olarak fiyat istikrarından daha ziyade özel sektör şirket-sistem planlaması için istikrar beklentisi ile ilgili olduğunu ifade etmektedirler.

Mitchell geleneğini takip eden kurumsal iktisatçılar parayla ilgili konular ve özellikle ekonominin moneter doğası üzerinde önemle dururlar. (Dillard,1987). J.M. Keynes,

Gardiner C. Means, Alfred Eicher ve John Kenneth Galbraith ile diğerlerini takip edenler arasında kurumsal makroekonomik teori hem davranışlarla ilgili değişkenler hem de iktidar yapısı üzerinde makroekonomik performansın bağımlılığına önem vermektedir (Peterson, 1980, 1987). Galbraith'i takip eden birçok kurumsal iktisatçı mevcut sistemi mikroekonomik ve makroekonomik planlamaların öyle yada böyle oluşan bir sonucu olarak görmekte ve mevcut sistemin daha geniş tabanlı ve bilinçli bir planlama sistemine dayanan bir sistem ile yer değiştirmesi gerektiğini söylemektedirler. Halbuki Walter Adams ve Willard Mueller' i takip eden diğerleri, az veya çok, bilimsel tetkik ve kararlar üzerinde fikir birliği içindedirler. Ancak emir ve talimatlar üzerindeki düşünceleri farklıdır ve şirket sistemi yerine tam anlamıyla bir piyasa ekonomisi oluşturmak için anti-tröst politikalarının etkin kullanımını desteklemektedirler.

6. BELİRLİ ALANLARDA KURUMSALCI ARAŞTIRMA

Ekonomi içinde birbirinden farklı bilgi alanlarında yapılan çalışmalar; özellikle yapısal ve davranışlarla ilgili değişkenler, piyasaların gerçekte nasıl organize olduğu ve ekonomik aktörlerin gerçekte nasıl faaliyet gösterdikleri konularında kurumsal iktisatçı paradigma içinde düzenlenen ampirik araştırmalara verdikleri önem açısından, sürpriz olmayan bir şekilde, kurumsal iktisatçıların genel eğilimini yansıtmaktadır. Bu alanlarda, iktidar ile ilgili düşünceler genellikle inanç sistemlerine ait düşünceler (her ne sebeple olursa olsun inanç sistemlerinde bilgi olarak kabul edilen şeyler) ve kişilerin ilgilerini, tercihlerini ve hayat tarzlarını etkileyen psikoloji ile desteklenmektedir.

Çalışma ekonomisi alanında Cummons, öğrencileri ve Wisconsin'deki halefi Selig Perlman gibi kurumsal iktisatçılar, iş piyasaların oluşumu ile kamuoyunu ve hükümet politikasını (koruyucu iş piyasaları ve çalışma hayatını düzenleyen yasama faaliyetleri ile ilgili politikaları) etkilemek yoluyla tercihlerine göre faaliyetleri ve piyasa yapısını şekillendirmek amacıyla piyasada faaliyet gösteren katılımcıların gerçekleştirdikleri eylemler üzerinde incelemelerde bulunmaktadır. Onların çalışmalarının temelinde karşılıklı baskı arenası şeklinde faaliyet gösteren iş piyasaları, sendikalar ve toplu pazarlık ile ilgili analizler bulunmaktadır. Son zamanlardaki çalışmalar, çalışma hayatı-yönetim ilişkileri ile bölümlere veya katmanlara ayrılmış iş piyasaları üzerinde yoğunlaşmaya devam etmektedir. Burada fırsat demetleri arasında yapılan tercih ile fırsat demetlerinin yapısı üzerindeki tercih arasında oluşan kurumsalcı farklılaşma iyi bir

örnek oluşturmaktadır: beşeri sermaye teorisi bireylerin ömür boyu elde edecekleri servetin optimizasyonu üzerinde dururken kurumsalci çalışma iktisadı fırsatların bilincinde olan yönetim ile işin bilincinde olan işçiler arasında Perlman'ın ayrımını hatırlatan bir durum olan, ekonomi içinde çalışmak için hangi fırsatlara kimin sahip olacağını belirleyen faktörler (şirket sistemi ve hükümet politikaları dahil) ve kuvvetler üzerinde durmaktadır. İktidar, her yerde merkezi bir yere sahiptir (Woodbury, 1987).

Kurumsal iktisatçılar, ekonomik gelişme alanında sınıf yapısının tutucu rolü ve sınıf yapısının bu rolünün dolaylı veya dolaysız bir şekilde, devletin ve ekonomik kurumların egemen sınıflar tarafından kontrol edilmesi ve geleneksel olarak egemen sınıf tarafından yönlendirilen geleneklere alt sınıfların sahip çıkmaya başlaması yoluyla modernleşmeyi zorunlu kılması gibi faktörlerin üzerinde durmaktadırlar. Onlar sıklıkla din, gelenek, korku ve iktidarın yapısı gibi faktörlerin oluşumuna sebep olduğu köylü akılcılığını belirli bir yöne kanalize etme konusuna önem vermektedirler (Street, 1987,1988; Fufeld 1988; James 1988; Klein 1988).

Kurumsal iktisatçılar, uluslararası ticaret alanında ülke içindeki ve ülke dışındaki muameleleri düzenleyen kuralların alternatif setlerinin, alternatif uluslararası kuruluşların, ticari ilişkilerin, karşılaştırmalı maliyetlerin ve sermaye akımlarının rolünü de içeren uluslararası iktidar ilişkilerinin etkisini vurgulamaktadırlar. Kurumsal iktisatçılar uluslararası ilişkilerin tarihi bir unsuru olarak siyasi ve ekonomik emperyalizmin davranışlarını da incelemektedirler. Onlar, serbest piyasaların, kurumsal bir işleme konu olan ve piyasaların sayesinde oluşan ve faaliyet gösteren kurumsal düzenlemelerin bir fonksiyonu olduğunu vurgulamaktadırlar. (Adams,1987).

Kurumsal iktisatçılar endüstriyel organizasyon alanında yapısal düşüncelerin önemi üzerinde durmaktadırlar. Bazıları endüstriyel yoğunlaşma ile ilgili geleneksel fikirler üzerinde dururlarken diğerleri şirket sistemi kavramı ile merkezileşmiş özel sektör planlaması veya özel sektör-kamu sektörü planlaması üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Galiba bütün kurumsal iktisatçılar önemli ölçüde yoğunlaşan ve son derece örgütlü bir yapıya sahip olan modern batı ekonomisinin tanımlanması üzerinde fikir birliğine sahiptirler. Daha öncede belirtildiği gibi kurumsal iktisatçıların bazıları tam anlamıyla rekabetçi bir piyasa sistemi oluşturmak için daha güçlü ve etkili anti-tröst yasaları ve uygulamalarını salık verirlerken; diğerleri, mevcut durumu veri alarak halihazırda oluşmuş

ancak güvenilmeyen ve kontrol edilemeyen özel planlama sistemleri yerine sorumlu ve güvenilir bir devlet planlamasını desteklemektedirler. (Dupper 1987; Munhiss and Knoedler 1987; bu kişilerin yanısıra bkz. Galbraith, 1967).

7. DEVLETİN EKONOMİK ROLÜ

Kurumsal iktisatçı görüşte devlet, ister istemez, ekonomik sistemin önemli bir parçasıdır; hakikaten ekonomik sistem devlet olmaksızın meydana gelemez. Hem ekonomik sistemin özelliğini belirleyen temel ekonomik kurumlar hem de doğal kaynakların mevcut ekonomik önemi kadar ekonominin iktidar yapısını da belirleyen hak ve yetkilerin yapısı (De Gregori,1987), devletin bir fonksiyonudur. Bunun aksi bir görüşe sahip olan mevcut iktisat anlayışları, devleti çoğunlukla verimsizliğin ve bozulmanın, esas itibarıyla de etkisizliğin kaynağı olarak görmektedirler. Kurumsal iktisatçılar, neoklasik iktisadın mekanik bir şekilde ortaya sürdüğü teorilerin, ya hükümetin ekonomik rolünü ihmal etmelerinden veya veri olarak ele almalarından dolayı devleti tamamen kötüleyen veya görmezlikten gelen sonuçları ortaya çıkardığını ileri sürmektedirler.

Kurumsal iktisatçılar devleti kolektif eylemin değiştirilemez temel bir aracı olarak, sosyal kontrol ve sosyal değişimin esas itibarıyla ideoloji dışı bir kavramlaştırması olarak ve gerçekçi bir şekilde ele alırlar. Devlet, hem bağımlı hem de bağımsız bir değişken olarak sosyo-ekonomik iktidar yapısı ile esaslı bir şekilde ilgilidir. Ekonomi, hukukî kontrolün bir objesidir ve hükümet ekonomik avantajın bir aracıdır. Devlet, onu kontrol edebilen ve kullanabilenler için bir enstrumandır. Piyasayı meydana getiren ve yönlendiren, iktidar yapısını oluşturan mülkiyet hakları gibi ekonomik öneme sahip haklar, esasen hükümet politikasının bir konusudur. Ekonomi, kısmen hükümet ve uygulamaları tarafından üretilen; insan yapısı birşeydir. Hükümet üzerinde iktidarı ele geçirmek için manevra yapmak, önemli bir sosyal işlemdir. Bu işlemin bir kısmı ideolojinin seçici manipülasyonudur. Önemli olan konu devletsizliğin karşısında devlet değildir; ancak devletin destek elde etmek karşılığında sağladığı çıkarlardır. Devletin müdahalesi, daha önceden gerçekleşmeyen ancak kanunî hakların kanunî yollardan değişmesi sonucu devletin içine düştüğü bir durum değildir. Devlet, hem özel güçler üzerinde üstün oluşun uygulanma aracı hem de kontrol olmaması halinde göreceli olarak daha güçsüz olacak olan kişilerin çıkarlarını korumak için özel güç sahipleri üzerinde bir kontrol aracıdır. Toplum sistemi kamu görevlileri ve özel ajanların inançları ve çıkarlarının bir çeşit ortak

yaşayışı (symbiosis) yoluyla oluşmaktadır. Kurumsal iktisatçıların görüşüne göre hem ekonomi hem de politika, ortak bir başa sahiptir (Samuels and Schmid 1981; Liebhouley 1987,1988; Dragun 1988; Dugger 1988; Gruchy 1988; Kanel 1988; Mitchel 1988; Samuels 1988 b).

8. SONUÇ

Kurumsal iktisat, iktidar, kurumlar, teknoloji, işlem ve benzer kavramlar üzerinde önemle durmaktadır. Kurumsal iktisat böyle davranırken neoklasik iktisadın kullandığından daha geniş ölçekte değişkenler kullanmaya devam etmektedir. Ancak ekonomik sistemin farklı bir kavramlaştırmasını da gündeme getirmekte ve temel ekonomik problemlere farklı bir önem vermektedir. Bu nedenle kurumsal iktisatçılar ekonomik olayları ve fenomenleri yalnızca kaynak dağılımı açısından değil bunun yanısıra yapısal örgütlenme ile kontrolün neden ve sonuçları açısından da kavramaya çalışmaktadırlar. Kurumsal iktisatçılar, sürekli olarak, hem işlemleri engelleyen veya ustalıklı durumu idare eden geleneksel uygulamaları kötüleyerek hem de el altından ima olunan normatif varsayımlar ortaya sürerek, ekonomi içinde gerçekte ne oluştuğunu anlamının lehinde optimal denge çözümlerini belirlemek için yapılan araştırmalardan çekinmemektedirler. Kurumsal iktisatçılar böyle davranırken a) alternatif bir bilgi külliyatı oluşturarak; bu arada toplumun problem çözme kapasitesine katkıda bulunarak ve b) hem mevcut ekonomik düzeni hem de diğer iktisadi düşünce okullarını eleştirerek kendi geleneklerini sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

Adams, J. (1987) "Trade and payments as instituted process: the institutional theory of the external sector", *Journal of Economic Issues* 21: 1839-60.

DeGregori, T. (1987) "Resources are not, they become", *Journal of Economic Issues* 21: 1241-63.

Dillard, D. (1987) "Money as an institution of capitalism" *Journal of Economic Issues* 21: 1623-47.

Dragun, A. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part III, Aldershot: Edward Elgar.

Dugger, W. (1987) "An Institutionalist theory of economic planning", *Journal of Economic Issues* 21: 1649-75.

___ (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Eichner, A. (1987) "Prices and pricing", *Journal of Economic Issues* 21: 1555-84.

Fusfeld, D. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Galbraith, K. (1967) *The New Industrial State*, Boston, MA: Houghton Mifflin.

Gruchy, A. (1947) *Modern Economic Thought: The American Contribution*, New York: Prentice-Hall.

___ (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 2, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Hamilton, D. (1987) "Institutional economics and consumption", *Journal of Economic Issues* 21:1531-54.

Hodgson, G. (1988) *Economics and Institutions*, Philadelphia, PA: University of Philadelphia Press.

James, D. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Jensen, H. (1987) "The theory of human nature", *Journal of Economic Issues* 21: 1039-73.

Kanel, D. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part III, Aldershot: Edward Elgar.

Klein, P. (1974) "Economics: allocation or valuation?", *Journal of Economic Issues* 8: 785-811.

___ (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Liebhavsky, H. (1987) "Law and economics from different perspectives", *Journal of Economic Issues* 21: 1809-35.

___ (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 2, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Lower, M. (1987) "The concept of technology within the institutional perspective", *Journal of Economic Issues* 21:1147-76.

Mayhew, A. (1987) "The beginnings of institutionalism", *Journal of Economic Issues* 21: 971-98.

Melman, S. (1975) "The impact of economics on technology", *Journal of Economic Issues* 9: 59-72.

Mitchell, W. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 2, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Mirowski, P. (1987) "The philosophical basis of institutional economics", *Journal of Economic Issues* 21: 1001-38.

Munkirs, J. and Knoedler, J. (1987) "The existence and exercise of corporate power: an opaque fact", *Journal of Economic Issues* 21: 1001-38.

Neale, W. (1987) "Institutions", *Journal of Economic Issues* 21:1177-206.

Peterson, W. (1980) "Power and economic performance", *Journal of Economic Issues* 14: 827-69.

___ (1987) "Macroeconomic theory and policy in an institutionalist perspective", *Journal of Economic Issues* 21: 1587-621.

Randall, A. (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part III, Aldershot: Edward Elgar.

Rutherford, M. (1981) "Clarence Ayres and the instrumental theory of value", *Journal of Economic Issues* 15: 567-73.

Samuels, W. (1977) "Technology *vis-à-vis* institutions in the JEI: a suggested interpretation", *Journal of Economic Issues* 11: 871: 95.

___ (ed) (1979) *The Economy as a System of Power*, New Brunswick, NJ: Transaction Books.

___ (ed.) (1980) *The Methodology of Economic Thought*, New Brunswick, NJ: Transaction Books.

___ (1988a) *Institutional Economics*, 3 vols, Aldershot: Edward Elgar.

___ (1988b) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 2, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Samuels, W. and Schmid, A. (1981) *Law and Economics: An Institutional Perspective*, Boston, MA: Martinus Nijhoff.

Samuels, W. and Tool, M. (eds) (1989a) *The Economy as a System of Power*, New Brunswick, NJ: Transaction Books.

___ and ___ (eds) (1989b) *The Methodology of Economic Thought*, 2nd edn, New Brunswick, NJ: Transaction Books.

___ and ___ (eds) (1989c) *State, Society and Corporate Power*, New Brunswick, NJ: Transaction Books.

Stevenson, R. (1987) "The theory of production", *Journal of Economic Issues* 21: 1471-93.

Strassmann, P. (1974) "Technology: a culture trait, a logical category, or virtue itself", *Journal of Economic Issues* 21: 671-87.

Street, J. (1987) "The institutionalist theory of economic development", *Journal of Economic Issues* 21: 1861-87.

___ (1988) in W. Samuels (ed.) *Institutional Economics*, vol. 3, part II, Aldershot: Edward Elgar.

Tool, M. (1977) "A social value theory in neoinstitutional economics", *Journal of Economic Issues* 11: 823-46.

___ (1979) *The Discretionary Economy*, Santa Monica, CA: Goodyear.

___ (1986) *Essays in Social Value Theory*, Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Wilber, C. and Harrison, R. (1978) "The methodological basis of institutional economics: pattern model, storytelling, and holism", *Journal of Economic Issues* 12: 61-89.

Woodbury, S. (1987) "Power in the labor market: institutionalist approaches to labor problems", *Journal of Economic Issues* 21: 1781-807.